

Φρέντερικ Αμρίν

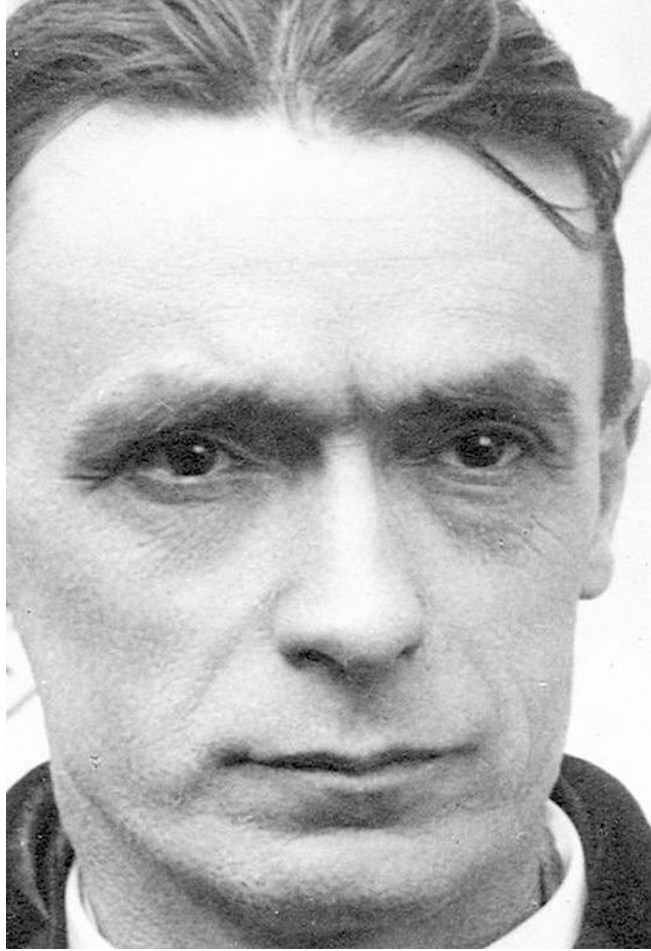
Μετακίνηση στο Mainstream
(Κυρίαρχο Ρεύμα)

© 2022 Frederick Amrine

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system without permission in writing from the publisher.

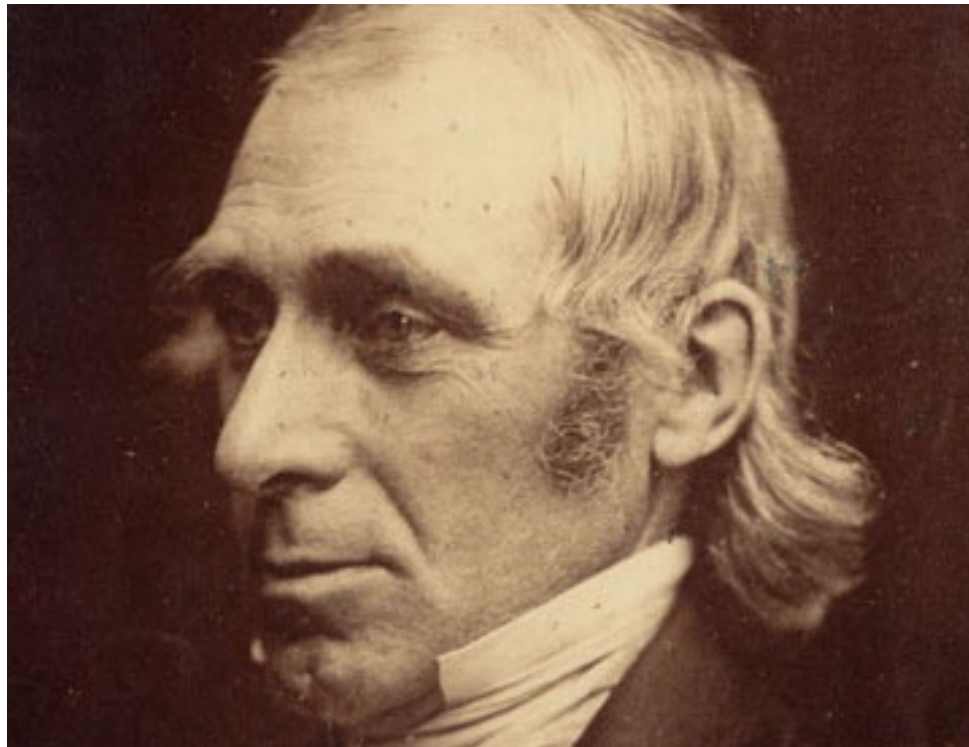

Ρούντολφ Στάινερ

Μετακίνηση στο Mainstream (Κυρίαρχο Ρεύμα)

Αυτή είναι μια δημοσίευση για τον Ρούντολφ Στάινερ. Αλλά πρώτα, πρέπει να πω ιστορίες για δύο άλλους άντρες, που έζησαν νωρίτερα.

Η πρώτη είναι για τον Μπρόνσον Άλκοτ, τον Αμερικανό Υπερβατικό.

Άμος Μπρόνσον Άλκοτ (1799-1888)

Ο Άλκοτ ήταν μεγάλος ιδεαλιστής. Ο Έμερσον είπε γι 'αυτόν ότι «παραλίγο να είναι σεραφείμ». Μεταξύ των πολλών άλλων επιτευγμάτων του, ο Άλκοτ ήταν παιδαγωγικός επαναστάτης. Μου ήθελα να πω ότι ίδρυσε το πρώτο σχολείο Γουόλντορφ στον κόσμο, το

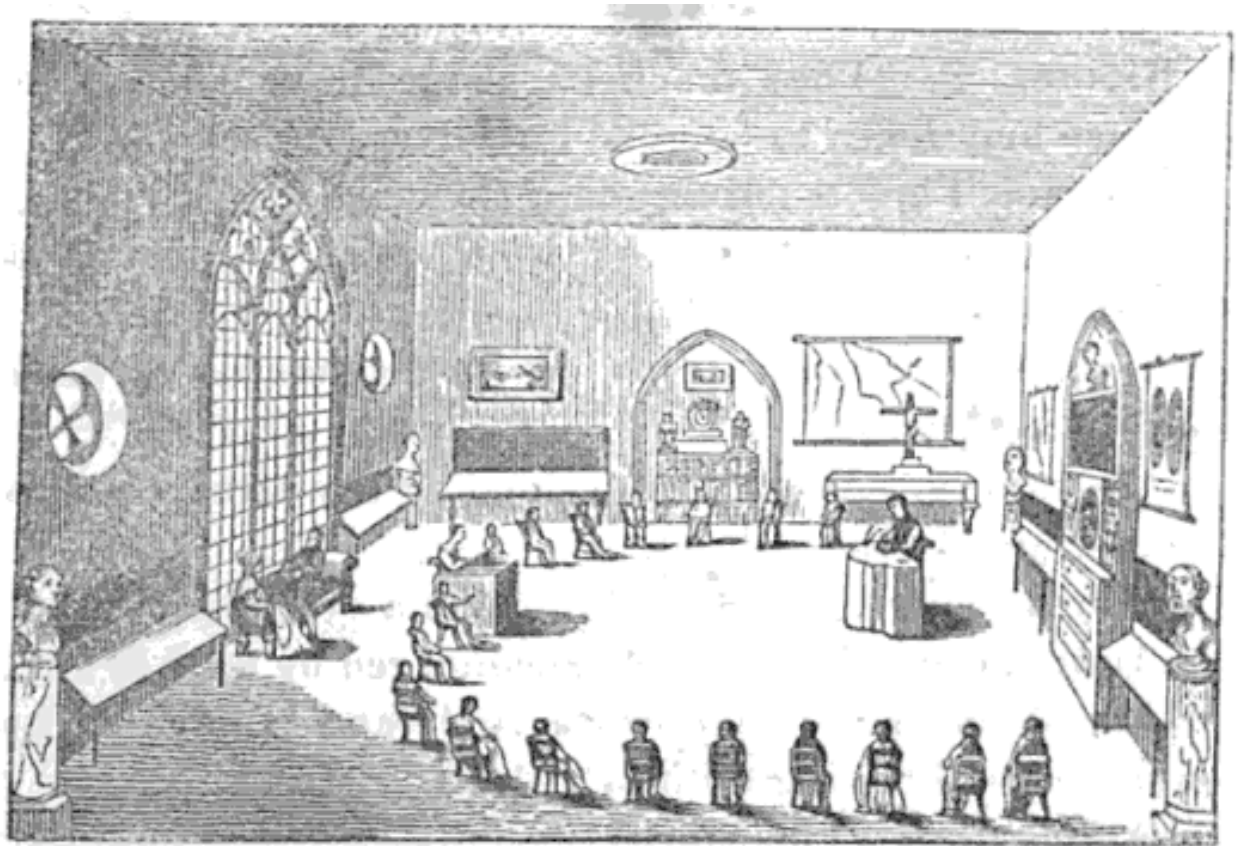
λεγόμενο Κατηχητικό (1834), επειδή στεγαζόταν στον Τεκτονικό Ναό στο κέντρο της Βοστώνης.

Η εκπαίδευση εκείνη την εποχή ήταν αυστηρή. Υπό το φως της επικρατούσας διδασκαλίας του προπατορικού αμαρτήματος, τα παιδιά θεωρούνταν ότι ήταν του διαβόλου και η καλοσύνη έπρεπε να χτυπηθεί μέσα τους με σιδερένια πειθαρχία. Τα σχολεία ήταν φτηνά και θλιβερά, συχνά χτισμένα στις άκρες των χωραφιών τόσο κοντά σε σταυροδρόμια που τα βαγόνια που αναποδογύριζαν τα έσπαζαν με τους άξονες των τροχών τους. Η διδασκαλία γινόταν κατά γράμμα, και τα παιδιά που δεν κατάφερναν να κατακτήσουν τα μαθήματά τους συχνά δέχονταν ξυλοδαρμό.

Το σχολείο του Άλκοτ δεν θα μπορούσε να είναι πιο διαφορετικό. Τα δωμάτια ήταν ευάερα και φωτεινά, με φωτισμό από μεγάλα παράθυρα. Οι τοίχοι ήταν βαμμένοι με ευχάριστα χρώματα και στολισμένοι με εικόνες. Το πιο σημαντικό, ο Άλκοτ θεωρούσε τα παιδιά ως εκ φύσεως καλά. Ήταν ένας Πλατωνιστής, που πίστευε ότι οι

ψυχές ενσαρκώθηκαν από προγεννητική ύπαρξη, όπου είχαν βιώσει πρόσφατα το αληθινό, το καλό και το ωραίο. Αν τα παιδιά συμπεριφέρονταν άσχημα, θα πρέπει να το είχαν διδαχθεί από κάποιον ενήλικα, οπότε ο Άλκοτ ανέλαβε την ευθύνη: πλησίαζε το παιδί που συμπεριφερόταν άσχημα, του έδινε το χάρακα και του άπλωνε το χέρι, προσκαλώντας το παιδί να τον χτυπήσει. Ήταν το πρώτο σχολείο που διέθετε δανειστική βιβλιοθήκη και – πάλι επειδή πίστευε στην έμφυτη καλοσύνη και τη σοφία των παιδιών – ήταν το πρώτο σχολείο που ίδρυσε μια μαθητική κυβέρνηση.

View of Mr. Alcott and the Children conversing.

Η μέθοδος διδασκαλίας του Άλκοτ ήταν η Σωκρατική. Έκανε βασικές ερωτήσεις και περίμενε ότι οι μαθητές θα γνώριζαν ήδη την απάντηση, αφού πρόσφατα κατοικούσαν στον πνευματικό κόσμο. Όπως

ο Σωκράτης, ήταν απλώς η μαία, βοηθώντας στη γέννηση της γνώσης. Ρωτούσε τα παιδιά τι γνώμη είχαν για το Ευαγγέλιο, και δεν απέφευγε τις δύσκολες περικοπές. Πολλές από αυτές τις συνομιλίες έχουν καταγραφεί σε ένα αξιόλογο βιβλίο με τίτλο *Πως Σαν Άγγελος Κατέβηκα Κάτω*.¹

Πολλά μέλη της ελίτ της Βοστώνης έστειλαν τα παιδιά τους στο σχολείο. Αλλά ξαφνικά μια μέρα ο Άλκοτ έκανε κάτι που ακόμη και οι πιο φιλελεύθεροι πολίτες μιας από τις πιο φιλελεύθερες πόλεις της Αμερικής, δεν μπορούσαν να αντέξουν. Οι γονείς κράτησαν τα παιδιά τους στο σπίτι και το σχολείο έκλεισε γρήγορα. Ο Άλκοτ είχε κάνει κάτι ανείπωτο, κάτι ασυγχώρητο. Είχε δεχτεί ένα Αφροαμερικανό παιδί στο σχολείο του.

*

¹Μπρόνσον Άλκοτ, *Πως Σαν Άγγελος Κατέβηκα Κάτω: Συνομιλίες με τα Παιδιά για τα Ευαγγέλια*. Χάντσον, Νέα Υόρκη: Lindesfarne Press, 1991.

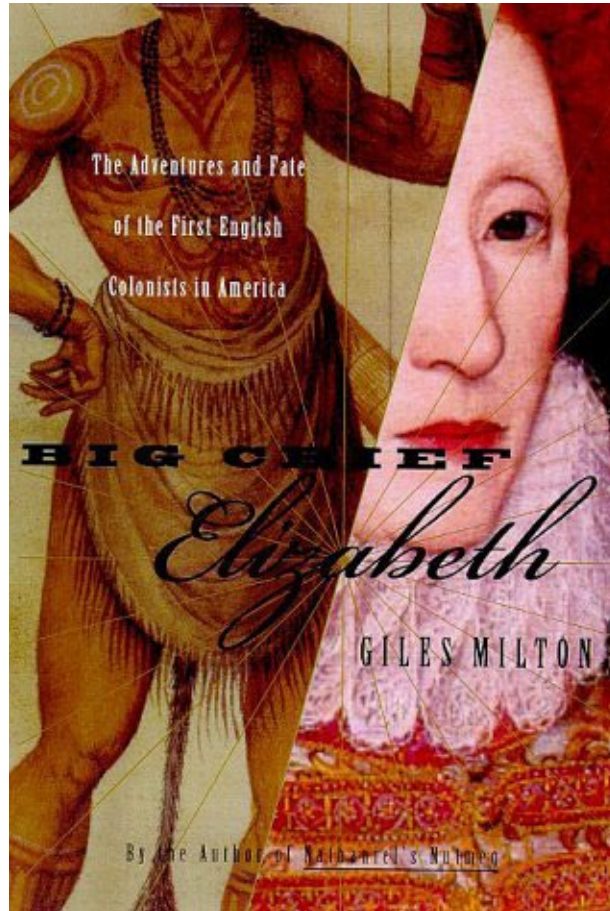

Τόμας Χάριος (1560-1621)

Η δεύτερη ιστορία είναι για μια ακόμα μεγαλύτερη φιγούρα, τον Ελισαβετιανό μαθηματικό και μάγο Τόμας Χάριος.

Ο Χάριος ήταν μέλος του διαβόητου «σχολείου της νύχτας» του Κόμη του Νορθάμπερλαντ. Άλλα διάσημα μέλη ήταν ο Σερ Γουόλτερ Ράλεϊ και ο Κρίστοφερ Μάρλοου. Ονομάστηκε «το σχολείο της νύχτας» επειδή τόσες πολλές φήμες στροβιλίζονταν γύρω από τις ύποπτες δραστηριότητές τους που έπρεπε να συναντιούνται κρυφά. Ο Χάριος ήταν ιδιαίτερα κοντά στον Σερ Γουόλτερ Ράλεϊ και τον συνόδευσε σε ένα από τα ταξίδια του στην Αμερική. Ο Χάριος έλυσε μερικά πολύ περίπλοκα ζητήματα πλοήγησης και το ταξίδι εξελίχθηκε ασυνήθιστα

ομαλά. Μια υπέροχη αφήγηση αυτού του ταξιδιού περιέχεται στο βιβλίο του Ζιλ Μίλτον *Ελισάβετ η Μεγάλη Αρχηγός*.²

Όταν ο Χάριος πέθανε στην Οξφόρδη, οι καθηγητές άνοιξαν τις κλειδαριές της πόρτας του και διέρρηξαν τα χειρόγρατά του. Και βρήκαν αυτό που αναζητούσαν: χαρτιά μουντζουρωμένα με μυστικιστικά σημάδια, πειστικές αποδείξεις ότι ο Χάριος είχε πράγματι συνάψει συμφωνία με τον διάβολο. Μερικά από αυτά τα εσωτερικά σημάδια αναπαράγονται στην επόμενη σελίδα. Σίγουρα αυτό το θέαμα θα σοκάρει πολλούς από εσάς, οπότε να είστε προετοιμασμένοι...

² Ζιλ Μίλτον, *Ελισάβετ η Μεγάλη Αρχηγός: Οι Περιπέτειες και η Μοίρα των Πρώτων Αποίκων της Αμερικής*. Νέα Υόρκη: Farrer, Strauss and Giroux, 2000.

||

>

<

Είναι, φυσικά, το γνωστό πλέον «σύμβολο ίσου» και τα πλέον αποδεκτά αλγεβρικά σύμβολα για «μεγαλύτερο από» και «λιγότερο από», όλα επινοημένα από τον Χάριουτ. Τα «διαβολικά σημάδια» που ανακάλυψαν οι Κύριοι της Οξφόρδης ήταν στην πραγματικότητα τα πρώτα παραδείγματα άλγεβρας γραμμένα εξ ολοκλήρου με συμβολική σημείωση .

Πριν από μόλις 400 χρόνια, οι καθηγητές της Οξφόρδης είδαν αυτό που είναι βασικά η εργασία των μαθηματικών του γυμνασιόπαιδου! – ως οριστική απόδειξη συμφωνίας με τον διάβολο.

Αν και δεν μπορούσε να δημοσιεύσει κατά τη διάρκεια της ζωής του λόγω της ατμόσφαιρας καχυποψίας που τον περιέβαλλε, τα έργα του Χάριουτ εκδόθηκαν από τις επόμενες γενιές και τώρα θεωρείται «ο πατέρας της Αγγλικής άλγεβρας». Τα επιστημονικά του επιτεύγματα ήταν εκπληκτικά: ο Χάριουτ ανέπτυξε πίνακες καταγραφής, επινόησε την δυαδική αρίθμηση, επινόησε τους Άρρητους και τους μιγαδικούς αριθμούς, και χρησιμοποίησε ένα τηλεσκόπιο πριν από τον Γαλιλαίο για να κάνει ακριβή σχέδια της επιφάνειας της Σελήνης. Ανακάλυψε το νόμο του Σνελ είκοσι χρόνια πριν από τον Σνελ και ανακάλυψε την κυκλοφορία του αίματος πριν από τον Χάρβεϊ. Ο Χάριουτ ήταν επίσης ένας δεινός ανθρωπολόγος που έμαθε το Αλγκόνκουιν και ήταν πρωτοπόρος της εθνογραφίας. Συνεπώς, ήταν αιώνες μπροστά από την εποχή του.

*

Οπότε ποιο είναι το νόημα αυτών των δύο ανέκδοτων και τι σχέση έχουν με τον Ρούντολφ Στάινερ;

Το θέμα είναι ότι το mainstream (κυρίαρχο ρεύμα) είναι ένας κινούμενος στόχος και ότι όλη η καινοτομία εισέρχεται στο mainstream από το «περιθώριο».

Μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι σήμερα που πιστεύουν ότι τα Αφροαμερικανικά παιδιά δεν αξίζουν να μορφωθούν, αλλά αν υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι, είναι πραγματικά το τρελό περιθώριο και δεν τολμούν

να μιλήσουν ανοιχτά για αυτή την πεποίθηση. Αυτό που ακόμη και οι πιο φωτισμένοι πολίτες της πιο φωτισμένης πόλης της Αμερικής δεν μπορούσαν να δεχτούν σε καμία περίπτωση το 1834, έχει γίνει ο αδιαμφισβήτητος κανόνας. Ομοίως με τον Χάριοτ: οι αλγεβρικές του γνώσεις, που κάποτε θεωρούνταν παράνομη γνώση που αποκτήθηκε από τον διάβολο, έχουν γίνει μέρος του κανονικού προγράμματος σπουδών των μαθηματικών που μαθαίνουν όλοι.

Όλες αυτές οι ιδέες ξεκίνησαν έξω από το mainstream και μεταφέρθηκαν σε αυτό. Ή, κανείς θα μπορούσε να πει καλύτερα, το mainstream ανέβηκε για να τα ενσωματώσει. Στο μανιφέστο του

Περί του Πνευματικού στην Τέχνη, ο ³Καντίνσκι φαντάστηκε την πνευματική εξέλιξη ως ένα σταθερά ανερχόμενο τρίγωνο: νέες ιδέες εισέρχονται στην κορυφή, συχνά μέσω ενός και μόνο ατόμου –κάποιου που αποκαλεί «ο εσωτερικός Μωυσής»– και στη συνέχεια εξαπλώνονται προς τα κάτω στο τρίγωνο καθώς περνούν οι γενιές. Η νέα ιδέα που εμφανίστηκε για πρώτη φορά σε ένα μόνο άτομο κερδίζει μαζική αποδοχή.

³ Βασίλι Καντίνσκι, *Περί του Πνευματικού στην Τέχνη* . Νέα Υόρκη: Ντόβερ, 1977.

Έτσι είναι και με τον Στάινερ . Οι ιδέες του, που κάποτε τέθηκαν στο περιθώριο, έχουν σταθερά μετακινηθεί στο mainstream.

Θα ήθελα να κάνω μια σύντομη περιγραφή αυτής της εξέλιξης. Για να το κάνω αυτό, θα χωρίσω πτυχές της φιλοσοφίας του Ρούντολφ Στάινερ, την οποία ονόμασε ανθρωποσοφία, σε τρεις κατηγορίες: ιδέες αρχικά έξω από το mainstream που έγιναν αποδεκτές κατά τη διάρκεια της ζωής του Στάινερ, ιδέες που έγιναν αποδεκτές μεταξύ του θανάτου του Στάινερ και σήμερα, και τέλος κάποιες ιδέες που δεν έχουν μπει στο mainstream, αλλά ίσως βρίσκονται στο κατώφλι να το κάνουν. Περιττό να πούμε ότι ο κατάλογος δεν είναι εξαντλητικός. Είναι απλώς αντιπροσωπευτικός. Και επίσης, ο Στάινερ μπορεί να μην ήταν ο εγκαινιαστής όλων αυτών των ιδεών, αλλά συμμετείχε σε όλες νωρίς και πλήρως.

I.

Κατά τη διάρκεια της ζωής του Στάινερ (1861-1925)

Ανακαλύπτοντας το Ασυνείδητο

Ο Στάινερ υποστήριξε ότι ένας τεράστιος κόσμος βρίσκεται ασυνείδητος μέσα μας και ότι μπορούμε σταδιακά να τον αυξήσουμε στη συνείδηση. Οι πρώτοι απόηχοι αυτού έγιναν ακόμη και πριν ο Στάινερ αρχίσει να μεταφέρει δημόσια τις εσωτερικές του ιδέες. Το 1900, ο Φρόιντ δημοσίευσε την *Ερμηνεία των Ονείρων*, που έκανε τον επαναστατικό ισχυρισμό ότι το ασυνείδητο είναι πολύ μεγαλύτερο και σημαντικότερο από τη συνείδηση. Συγκρίνει τη συνείδηση με ένα αισθητήριο όργανο, το οποίο φυσικά προϋποθέτει κάτι έξω από τη συνείδηση να γίνει αισθητό. Εφόσον ο Φρόιντ έδειξε ότι η συνείδηση στην πραγματικότητα συμπυκνώνει και παραμορφώνει το ασυνείδητο, θεώρησε το ασυνείδητο ως πρωταρχικό και τη συνείδηση ως απλώς δευτερεύουσα. Η *Ερμηνεία των Ονείρων* είχε ελάχιστους αναγνώστες στην αρχή, αλλά κέρδισε έδαφος και με τον θάνατο του Στάινερ, ο Φρόιντ έγινε διάσημος. Αργότερα στη ζωή, όταν πείστηκε για έναν ορισμό μιας πρότασης της ψυχανάλυσης, ο Φρόιντ είπε: «Η ταυτότητα θα γίνει το εγώ» - δηλαδή, το ασυνείδητο θα ανυψωθεί στη συνείδηση.

Δικαίωμα ψήφου των γυναικών

Ο Στάινερ σίγουρα δεν εγκαινίασε αυτό το κίνημα, αλλά ήταν εξαιρετικός μεταξύ των ανδρών διανοουμένων επειδή υποστήριξε πλήρως τα δικαιώματα των γυναικών. Ήδη στη *Φιλοσοφία της Ελευθερίας* (1894), υποστήριξε ότι οι γυναίκες άξιζαν να αντιμετωπίζονται ως άτομα και να τους παραχωρούν πλήρη πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Σε αυτό το κείμενο, οξύνει το θέμα με την παρατήρηση απίδα ότι αν υπάρχουν «γυναικεία ζητήματα», τότε οι γυναίκες πρέπει να τα αποφασίζουν. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η 19^η

Τροποποίηση, η οποία έδωσε στις γυναίκες την ψήφο, εγκρίθηκε στις 4 Ιουνίου 1919.

Σοσιαλδημοκρατία

Από την αρχή, ο Στάινερ ήταν ανένδοτος ότι η δημοκρατία ήταν η μόνη κατάλληλη μορφή πολιτικής. Οι περισσότεροι από τους συναδέλφους του διανοούμενους ήταν μοναρχικοί. Μετά την παραίτηση του Κάιζερ το 1918, η Γερμανία άρχισε να μεταμορφώνεται πολιτικά, ωστόσο σταδιακά και αβέβαια. Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης ήταν ένα εξαιρετικά εύθραυστο κατασκεύασμα, αλλά παρόλα αυτά ήταν μια σοσιαλδημοκρατία.

Ο Εξπρεσιονισμός στις Τέχνες

Όταν ο Ρούντολφ Στάινερ ολοκλήρωσε τη δουλειά του στα αρχεία του Γκαίτε στη Βαϊμάρη τη δεκαετία του 1890, μετακόμισε στο Βερολίνο και αγόρασε ένα αποτυχημένο περιοδικό τεχνών, το οποίο είχε ένα θέατρο και μια ομάδα πολύ περιέργων αλλά πρωτοποριακών δραματουργών. Ο Στάινερ βυθίστηκε στην πρωτοποριακή καλλιτεχνική σκηνή, υποστηρίζοντας στο ημερολόγιό του ένα νέο είδος τέχνης που δεν θα μιμείτο τις εξωτερικές συνθήκες, αλλά θα εξέφραζε τις εσωτερικές αξίες και τις εμπειρίες του καλλιτέχνη. Κανείς, και λιγότερο από όλους οι δραματουργοί του που ήταν αφοσιωμένοι στον νατουραλισμό, δεν είχε την παραμικρή ιδέα για τι μιλούσε, και το περιοδικό απέτυχε. Όμως, μιάμιση δεκαετία αργότερα, ο Στάινερ βρέθηκε στο Μόναχο, όπου ενέπνευσε άμεσα τους μαθητές του Καντίνσκι και Σένμπεργκ να αναπτύξουν την εξπρεσιονιστική τέχνη στο κίνημα που ονομάστηκε Ο Μπλε Καβαλάρης. Εκείνη την εποχή, ο ίδιος ο Στάινερ εμφανίστηκε επίσης ως εξπρεσιονιστής δραματουργός, γράφοντας και παράγοντας τέσσερα Δράματα Μυστηρίου.⁴ Αργότερα, έγινε μακράν ο πιο

⁴CW 14; Ρούντολφ Στάινερ, *Τέσσερα δράματα μυστηρίου*, μτφρ. Ruth and Hans Pusch (Great Barrington, MA: SteinerBooks/Anthroposophic Press, 2007).

επιτυχημένος εξπρεσιονιστής αρχιτέκτονας.⁵ Ο κύριος ρόλος του Στάινερ στην ανάπτυξη της εξπρεσιονιστικής τέχνης είναι μια ιστορία που έχει ειπωθεί με εξειδικευμένη υποτροφία, αλλά παραμένει σε μεγάλο βαθμό άγνωστη στο κοινό.

II.

Μεταξύ του θανάτου του Στάινερ και του σήμερα (1925-2020)

Βιολογική Γεωργία και Οικολογία

Τον Ιούνιο του 1924, πολύ αργά στη ζωή του, ο Στάινερ έδωσε τη μοναδική του σειρά διαλέξεων για τη γεωργία, αλλά είχε τεράστια επιρροή. Πράγματι, η βιοδυναμική (όπως ονομάζεται η ιδιαίτερη ποικιλία του στη βιολογική γεωργία) έχει γίνει ένα εξαιρετικά επιτυχημένο, παγκόσμιο κίνημα. Κατά ειρωνικό τρόπο, είναι τα βιοδυναμικά κρασιά που έχουν αναπτυχθεί περισσότερο και χαίρουν μεγαλύτερης εκτίμησης. Την εποχή που ο Στάινερ έδωσε τις διαλέξεις του, η Γερμανία ήταν εξαιρετικά περήφανη που βρισκόταν στην αιχμή της βιομηχανικής γεωργίας, έτσι η έκκληση του Στάινερ για μια γνήσια οικολογική εναλλακτική, στην οποία το χωράφι θα γίνει ένας αυτοσυντηρούμενος οργανισμός, έπεσε στο κενό. Αλλά τώρα ο Στάινερ δικαίως θεωρείται ως ένας μεγάλος πρωτοπόρος των οργανικών προϊόντων ειδικά και της οικολογίας γενικότερα.

Προοδευτική Εκπαίδευση

Ο Στάινερ ίδρυσε το πρώτο σχολείο Γουόλντορφ στη Στουτγάρδη το 1919. Ήταν ένα τολμηρό πείραμα και όταν πέθανε ο Στάινερ, υπήρχε

⁵Δείτε τον λογαριασμό στο CW 289/290. *The First Goetheanum: Towards a New Theory of Architecture*, εισαγωγή John Kettle, μετάφραση και σχολιασμός Frederick Amrine (Great Barrington, Μασαχουσέτη: SteinerBooks, 2017), ειδικά στο βιβλιογραφικό μου δοκίμιο.

ακόμη μόνο ένα σχολείο Γουόλντορφ. Από τότε, ωστόσο, η εκπαίδευση Γουόλντορφ έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις. Τώρα είναι ένα από τα μεγαλύτερα ανεξάρτητα σχολικά κινήματα στον κόσμο και είναι σίγουρα το πιο δημόσιο πρόσωπο της ανθρωποσοφίας. Σίγουρα υπήρξαν πολλά καινοτόμα πειράματα στον τομέα της εκπαίδευσης νωρίτερα, που έφτασαν πίσω στον 18^ο αιώνα, αλλά μόνο όταν οι μελετητές επανέλαβαν τον Στάινερ μιλώντας για πολλαπλή νοημοσύνη και γενετική επιστημολογία (η ιδέα ότι τα παιδιά σκέφτονται πολύ διαφορετικά σε διαφορετικές ηλικίες), η θεωρητική βάση της προοδευτικής εκπαίδευσης εδραιώθηκε τελικά.

Κοινωνική Χρηματοδότηση

Ο Ρούντολφ Στάινερ διεξήγαγε μερικά πρακτικά πειράματα σε αυτό που ονομάζουμε σήμερα κοινωνική χρηματοδότηση, αλλά αυτές οι μικρές καινοτομίες έσβησαν στον υπερπληθωρισμό της δεκαετίας του 1920 στη Γερμανία. Από τον θάνατο του Στάινερ, ωστόσο, οι άνθρωποι εργάστηκαν σκληρά για να πραγματοποιήσουν τις θεωρίες του, με εντυπωσιακά αποτελέσματα. Υπάρχουν τώρα αρκετές ανθρωποσοφικές τράπεζες σε πολλές χώρες, οι οποίες έχουν πειραματιστεί με επιτυχία με εντελώς διαφορετικές αντιλήψεις για το χρήμα και τον τρόπο λειτουργίας του σε έναν υγιή κοινωνικό οργανισμό. Μια άλλη βασική έννοια στην κοινωνική θεωρία του Στάινερ, τα «συναφή οικονομικά», έχει απογειωθεί με τη μορφή της Κοινοτικής Υποστηριζόμενης Γεωργίας (CSA), στην οποία μια ομάδα καταναλωτών συγκεντρώνεται και εγγυάται στους αγρότες ένα μισθό διαβίωσης σε αντάλλαγμα για ένα λόγο σε ό,τι παράγεται. Η έννοια της CSA μεταφέρθηκε σε αυτή τη χώρα από ανθρωποσοφιστές και οι πρώτες CSA ήταν εξ ολοκλήρου ανθρωποσοφικές. Όταν μετακόμισα στο Αν Άρμπορ του Μίσιγκαν το 1986, υπήρχε μόνο μία CSA, μία βιοδυναμική. Σήμερα υπάρχουν πάνω από 50 μόνο στο Αν Άρμπορ! Οι CSA είναι πραγματικά μια ιδέα που έχει μεταφερθεί στο mainstream.

Ανατολικές παραδόσεις

Μέρος του καθήκοντος του Στάινερ ως Γερμανού Γραμματέα της Θεοσοφικής Εταιρείας ήταν να εισαγάγει την ανατολική φιλοσοφία στη Δύση. Έφτιαξε πολλές πτυχές του Βουδισμού ιδιαίτερα στην ανθρωποσοφία, αλλά συνολικά ήταν μόνο εν μέρει επιτυχημένος. Σήμερα, ωστόσο, οι Ανατολικές φιλοσοφίες και θρησκείες είναι παγκοσμίως γνωστές και σεβαστές. Πράγματι, μετά από πολλές έρευνες, ο Δαλάι Λάμα αναδεικνύεται ως το πιο σεβαστό άτομο στον κόσμο.

Ο Τρίτος Δρόμος, Η Κριτική του Εργαλειακού Λόγου και το «Εξουδετερωμένο» Κεφάλαιο

Τρία άλλα κινήματα μπορούν να αναφερθούν εν συντομία. Η Τριπλή Κοινωνική Τάξη του Στάινερ επρόκειτο να θεσμοθετηθεί στην Κεντρική Ευρώπη ως εναλλακτική λύση τόσο στον καπιταλισμό όσο και στον κομμουνισμό. Η ιδέα έχει περάσει στο κυρίαρχο ρεύμα της σοσιαλιστικής θεωρίας, αλλά εφαρμόστηκε επίσης για σύντομο χρονικό διάστημα από την κυβέρνηση Dubček στην Άνοιξη της Πράγας, έως ότου οι Σοβιετικοί έστειλαν τανκς για να την καταργήσουν. Ο οικονομικός θεωρητικός της Άνοιξης της Πράγας ήταν ο Ευγένιος Λομπλ, ο οποίος ήταν ισχυρός υποστηρικτής των τριπλών ιδεών του Στάινερ. Αν και δεν το ονόμασε έτσι, ο Στάινερ άσκησε μια θορυβώδη κριτική σε αυτό που στη συνέχεια ονομάστηκε «εργαλειώδης λόγος» από τη Σχολή της Φρανκφούρτης. Και τέλος, η έννοια του «εξουδετερωμένου» κεφαλαίου του Στάινερ έχει γίνει εξαιρετικά διαδεδομένη με τη μορφή μη κερδοσκοπικών δωρεών, ακόμη και αναμφισβήτητα σε εταιρείες μετοχών που ανήκουν κυρίως σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και είναι υπεύθυνες απέναντί τους.

III.

Όχι ακόμα στο Mainstream, αλλά ίσως στο Κατώφλι (2020 -)

Τέλος , υπάρχουν οι ιδέες του Στάινερ που δεν έχουν ακόμη εισέλθει στο mainstream, αλλά σε πολλές περιπτώσεις βρίσκονται στο κατώφλι να το κάνουν.

Μετενσάρκωση

Η πρώτη είναι η έννοια της μετενσάρκωσης, που είναι φυσικά μια βασική ανθρωποσοφική έννοια. Δεν θα ήταν δίκαιο να πούμε ότι η ιδέα της μετενσάρκωσης έχει μπει στο mainstream, αλλά σίγουρα βρίσκεται στη διαδικασία να το κάνει. Πολυάριθμες έρευνες επιβεβαιώνουν ότι περίπου το ένα τρίτο των ερωτηθέντων πιστεύει στη μετενσάρκωση και έως και το 60% είναι ανοιχτό στην ιδέα ως πιθανότητα. Αυτός ο αριθμός είναι πιθανό να αυξάνεται όσο περνάει ο καιρός.

Πνευματικότητα

Μια ανθρωποσοφική ιδέα που είναι διακαής ανάγκη της εποχής είναι αυτή της πνευματικότητας ως τρίτου δρόμου μεταξύ επιστήμης και θρησκείας. Αυτή η ιδέα ζωντανεύει ιδιαίτερα στη νεότερη γενιά, πολλοί από τους οποίους λένε ότι δεν είναι καθόλου θρησκευόμενοι, αλλά είναι πνευματικοί. Η διαφορά μεταξύ θρησκείας και πνευματικότητας εξακολουθεί να είναι δύσκολο για πολλούς ανθρώπους να συναχθεί, αλλά θα έλεγα ότι είναι κυρίως η διαφορά μεταξύ γνώσης και πίστης. Η θρησκεία, ειδικά ο ευαγγελικός Χριστιανισμός σε αυτή τη χώρα, είναι ακόμα εξαιρετικά ισχυρή, κάτι που δεν πρέπει να υποτιμάται. Ωστόσο, όλο και περισσότεροι άνθρωποι δεν είναι πλέον ικανοποιημένοι μόνο με το να πιστεύουν. Θέλουν να μάθουν. Ο υλισμός έχει ήδη χάσει τη μάχη στην επιστημονική θεωρία, αλλά εξακολουθεί να επικρατεί στην επιστημονική πράξη. Αυτή είναι μια αντίφαση που δεν μπορεί να

συνεχιστεί, και πιστεύω ότι οι θεωρητικοί θα κερδίσουν τους ασκούμενους.

Η Εξέλιξη της Συνείδησης

Μια άλλη βασική ανθρωποσοφική ιδέα που οδεύει προς την αποδοχή από το mainstream είναι αυτή της εξέλιξης της συνείδησης. Σε αντίθεση με τη συμβατική πνευματική ιστορία, στην οποία μια σειρά διαφορετικών ιδεών θεωρείται ότι κατοικούν σε επιστημολογικές δομές που υποτίθεται ότι είναι σταθερές, ο Στάινερ υποστήριξε σθεναρά ότι η ίδια η δομή της ανθρώπινης συνείδησης έχει αλλάξει, και ότι είναι η εξέλιξη της ίδιας της δομής της συνείδησης που είναι ο κύριος μοχλός της διαδοχής διαφορετικών παραδειγμάτων ή νοοτροπιών που αποτελούν το αντικείμενο της συμβατικής πνευματικής ιστορίας. Αυτή η ιδέα έχει γίνει επίκαιρη στην πολιτιστική ανθρωπολογία, η οποία έχει μάθει να εκτιμά την προ-λογική συνείδηση για χάρη της. Όταν αυτή η έννοια φτάσει πλήρως, θα μεταμορφώσει εντελώς τις ανθρωπιστικές επιστήμες.

Το Ασυνείδητο της Φύσης

Και τέλος υπάρχει η ανθρωποσοφική ιδέα που θα ήθελα να ονομάσω «το ασυνείδητο της φύσης». Είναι η ιδέα ότι ολόκληρος ο κόσμος είναι ζωντανός και ότι φαίνεται νεκρός μόνο λόγω της έκλειψης της συνείδησης που μας ήταν απαραίτητη για να κερδίσουμε την ελευθερία μας. Πραγματικά, το ασυνείδητο της φύσης είναι ο κόσμος του πνεύματος ως τέτοιος. Αυτή η ιδέα είναι ίσως η πιο δύσκολη, και η πιο απομακρυσμένη από την είσοδο στο mainstream, αλλά υπάρχουν κάποιες αναλαμπές αναγνώρισης.

*

Η ανθρωποσοφία θα μπει στο mainstream υπό δύο προϋποθέσεις. Πρώτον, το mainstream πρέπει να επιδείξει κάποιο βαθμό ανοίγματος σε νέες ιδέες. Και δεύτερον, εμείς ως ανθρωποσοφιστές πρέπει πραγματικά να θέλουμε και να μπορούμε να εισέλθουμε στο mainstream.

Το mainstream θέλει να μπούμε; Δυστυχώς, στο σύνολό της η απάντηση είναι ότι δεν θέλει. Αλλά αυτό δεν προκαλεί έκπληξη. Θυμηθείτε τη δικαίως διάσημη αναφορά του Thomas Kuhn για τη δομή των επιστημονικών επαναστάσεων. ⁶Από τα δικά της φώτα, η επιστήμη πρέπει να είναι συνεχώς επαναστατική. Θα πρέπει να είναι πρόθυμη να απορρίψει οποιαδήποτε υπόθεση που έχει πειραματικά απορριφθεί. Αλλά ο συγκλονιστικός ισχυρισμός του Kuhn είναι ότι η επιστήμη δεν λειτουργεί καθόλου έτσι. Το 99% όλων των επιστημονικών εργασιών εμπίπτουν σε αυτό που ο Kuhn αποκαλεί «κανονική επιστήμη». Μόλις γίνει αποδεκτό ένα πρότυπο, οι επιστήμονες δεν εργάζονται για να παραποιήσουν το παράδειγμα (όπως ορίζει η επιστημονική μέθοδος), αλλά μάλλον για να εξηγήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα με όρους αυτού. Για να το θέσουμε πιο τεχνικά, θέλουν να επεκτείνουν τον τομέα του προτύπου. Οι ανωμαλίες – πράγματα που το πρότυπο δεν μπορεί να εξηγήσει – γίνονται προβλήματα για περαιτέρω έρευνα. Εάν το πρότυπο δεν μπορεί να εξηγήσει φαινόμενα μετά από γενιές και ακόμα και αιώνες (σκεφτείτε την ανάδρομη κίνηση στην Πτολεμαϊκή αστρονομία), τελικά το άγχος και η αναζήτηση μιας νέας λύσης προκαλούν – μυστηριωδώς – μια επανάσταση, μια «αλλαγή προτύπου». Οι αλλαγές προτύπων είναι στην πραγματικότητα εξαιρετικά σπάνιες στην επιστήμη, και υπάρχει ένας καλός λόγος για αυτό: η «κανονική» επιστήμη είναι εξαιρετικά συντηρητική. Ο Kuhn στην πραγματικότητα γράφει ότι τα πρότυπα πεθαίνουν μια κηδεία τη φορά. Η κανονική επιστήμη δεν θέλει καινοτομία. Θέλει ακριβώς το αντίθετο, στην πραγματικότητα – ξεχνώντας ταυτόχρονα ότι όλη η επιστημονική πρόοδος είναι τελικά εξωπαραδειγματική. Έρχεται δηλαδή έξω από το mainstream.

Νομίζω ότι η απάντηση στο ερώτημα αν πρέπει να θέλουμε να εισέλθουμε στο mainstream, παρά τις συνακόλουθες δυσκολίες, πρέπει να

⁶Thomas Kuhn, *Η Δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων: 50^η Επετειακή Έκδοση*. Σικάγο: Εκδοτικός Οίκος του Πανεπιστημίου του Σικάγο, 2012.

είναι ένα κατηγορηματικό «ναι». *Αλλά εμείς ως ανθρωπόσοφοι θέλουμε πραγματικά να μπούμε στο mainstream;* Αυτή είναι μια πραγματική ερώτηση και θα έπρεπε να μην απαντήσουμε πολύ γρήγορα. Τουλάχιστον σε κάποιο κομμάτι του εαυτού μας *αρέσει* στην πραγματικότητα να είναι μια μαχόμενη μειονότητα. Θα μπορούσε κανείς να το ονομάσει αυτό «το ειδύλλιο της αντιπολίτευσης».

Και χρειάζεται πραγματικό *θάρρος* για να μπει στο mainstream. Στο mainstream, δεν περιβαλλόμαστε από ομοϊδεάτες. Δεν είναι ένα άνετο μέρος. Πράγματι, το αναμφισβήτητο σημάδι ότι μπαίνουμε στο mainstream είναι ότι αρχίζει να μας επιτίθεται ο σκεπτικισμός. Μέχρι να αρχίσουμε να εμφανιζόμαστε στο mainstream, μας έχουν βάλει στο περιθώριο, ίσως ακόμη και στο τρελό περιθώριο, και κανείς δεν χρειάζεται να ασχοληθεί μαζί μας. Κατά ειρωνικό τρόπο, το να αμφισβητείσαι με σκεπτικισμό είναι σημάδι ότι σε παίρνουν στα σοβαρά.

Η επιμονή και τελικά η επιτυχία στο mainstream απαιτεί επίσης ηθική φαντασία, ηθικό διακριτικότητα και ηθική τεχνική – οι τρεις αρετές που επεξεργάζεται ο Στάινερ στο *Η Φιλοσοφία της Ελευθερίας*.⁷ Δεν θα χρειαστεί να έχουμε ένα έτοιμο σύνολο απαντήσεων σε ερωτήσεις που δεν τίθενται. Αντίθετα, πρέπει να γίνουμε ηθικοί καλλιτέχνες που ενσαρκώνουν μια μοναδική ηθική διαίσθηση ελεύθερα για να ανταποκριθούμε σε κάθε νέα κατάσταση. Χρειάζεται να έχουμε κάνει την ανθρωποσοφία τόσο ζωντανό μέρος της φύσης μας ώστε να μπορούμε να πλαισιώνουμε τις απαντήσεις μας σε προκλήσεις και ερωτήσεις στον κατάλληλο λόγο, στην κατάλληλη γλώσσα. Χρειαζόμαστε ηθική διακριτικότητα για να «αισθανθούμε» (όπως στην «αφή») τη σωστή απάντηση σε ερωτήσεις που τίθενται στην πραγματικότητα. Και χρειαζόμαστε ηθική τεχνική, τις απαραίτητες

⁷Ρούντολφ Στάινερ, *Η Βασική Φιλοσοφία της Ελευθερίας*. Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. 2^η έκδοση. [Amazon:] Κήρυκας, 2020.

δεξιότητες για να ενσαρκώσουμε μια ηθική *ιδέα* ως ουσιαστικό *ιδανικό* στον κόσμο.

Αυτές είναι αρετές που δεν έρχονται φυσικά: πρέπει να εργαζόμαστε πάνω σε αυτές συνεχώς. Πραγματικά, είναι συνώνυμες της *σοφίας*. Μακάρι να αποκτήσουμε αυτή τη σοφία και μακάρι το mainstream να μάθει να την εκτιμά.

Άλλες Εισαγωγές στην Ανθρωποσοφία
Που μπορεί να Έχουν Ενδιαφέρον:
(all available on Amazon from Keryx)

Φρέντερικ Αμρίν, «Ανακαλύπτοντας μια Ιδιοφυΐα: Ο Ρούντολφ Στάινερ στα 150». Κήρυκας 2017.

Ρούντολφ Στάινερ, «Η Ανθρωποσοφία, τα Ευαγγέλια και το Μέλλον της Ανθρωπότητας». Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2018.

Ρούντολφ Στάινερ, *Ο Εσωτερικός Υφαντής, ο Εσωτερικός Μουσικός και η Γνωστική Δύναμη της Αγάπης*. Μεταφρ. Όουεν Μπάρφιλντ και Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2019.

Ρούντολφ Στάινερ, *CW 4: Η βασική φιλοσοφία της ελευθερίας*. Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας 2017. 2^η έκδοση. 2020.

Ρούντολφ Στάινερ, *Καταπολέμηση του Αντισημιτισμού: Επτά Δοκίμια*. Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2019.

Ρούντολφ Στάινερ, *Ανθρωποσοφία και Μαθηματικά* . Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2019.

Φρέντερικ Αμρίν, «Eurythmy and the New Dance: Loie Fuller, Isadora Duncan και Ruth St. Denis». Κήρυκας 2017.

Ρούντολφ Στάινερ, *Φαντασία, Έμπνευση και Διαίσθηση: Εισαγωγή*. Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2019

Ρούντολφ Στάινερ, *Αρχαία Ελληνική Συνείδηση* . Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2018.

Ρούντολφ Στάινερ, «Αποσπάσματα από *Τα Όρια της Επιστήμης*». Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2018.

Ρούντολφ Στάινερ, *Μετενσάρκωση και Κάρμα από Επιστημονική Άποψη*. Μεταφρ. και εκδ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2018.

Ρούντολφ Στάινερ, *Η Διάλεξη της Μπολόνια: Οι Ψυχολογικές Βάσεις και η Γνωσιολογική Στάση της Ανθρωποσοφίας*. Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2018.

Ρούντολφ Στάινερ, «*Η Ανάπτυξη του Παιδιού ως Βάση για την Εκπαίδευση*». Μεταφρ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2018.

Ρούντολφ Στάινερ, *Επανεξετάζοντας τον Κοινωνικό Οργανισμό: Επιλεγμένα Γραπτά*. Μεταφρ. και εκδ. Φρέντερικ Αμρίν. Κήρυκας, 2019.